

חולין צז

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד א

שאני חלב דמפעפע [1] שיטת הרא"ה דאסור לגמרי, משום דאינו מפעפע בשוה, [2] אך הרשב"א פליג דבס' מותר, אך נטילה בעינן נמי.

2. תוספות מסכת חולין דף צז עמוד א

שאני חלב דמפעפע - לכך אסור אפילו הראש והא דאמרינן נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו ותו לא היינו משום דרוטב אינו מפעפע כל כך דציר בעלמא הוא ולא שומן וא"ת אם כן במתניתין איכא שומן הגיד דמפעפע ואפילו נצלה נמי ליתסר כוליה [1] ונראה לר"ת דשמנו של גיד אינו מפעפע [2] והרב ר"מ מפרש כיון דשומן הגיד לא מיתסר אלא מדרבנן דגזרו ביה אטו הגיד כשאין הגיד אסור גם בו לא החמירו ולפירושו למאי דקיימא לן (לקמן דף צט:): דאין בגידין בנ"ט אפילו נתבשל לא אסור כמו שאין הגיד אסור ורבינא דאסור בסמוך גבי הנהו אטמהתא צ"ל דסבר דיש בגידין בנ"ט כתנא דמתניתין.

3. תוספות מסכת חולין דף צז עמוד א

הוא כחוש הוה - [1] מפרש ר"ת כחוש הוה ולכך שרי דחלב כחוש אינו מפעפע [2] ועי"ל כחוש הוה ויש בו מעט חלב ובטל בששים.

4. תוספות מסכת חולין דף צז עמוד א

כוליא בחלבא הוה ושריא - לפי שהיה הקרום מפסיק ונראה שצריך להסיר מן הכוליא כדי קליפה לפי שהקרום עצמו מובלע מן החלב כדאמרינן לעיל (דף צג.) תלתא קרמי הוה וא"ת ליתסר כוליא משום דמפעפע בה לובן כוליא דרבי יוחנן גופיה אסר לעיל (דף צב:) לובן כוליא כדאמרינן דמרט ליה וי"ל כיון דלא אסור אלא מדרבנן אינו אסור את הכוליא.

5. חידושי הריטב"א מסכת חולין דף צז עמוד א

רבין בר שבא אמר כילבית באילפס הוה ואתו ושייליה לרבי יוחנן ואמר ליטעמיה קפילא. תמיהא מילתא דאיך רבין או אידך אמוראי שקורי משקרי, וי"ל דרבין לא פליג אזו אלא דאמר כי כשנשאלה שאלה ראשונה לרבי יוחנן גם זו נשאלה עמה ואמר בהא נמי לקולא דלטעמיה קפילא.

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד א

אמר רבא מריש וכו'. וקשה דהא אם טעם כעיקר דרבנן, א"ש דמהני גוי מסל"ת. אך הא בבב"ח ודאי הוא מדאורייתא, ואיך יליף מר"ב, דקאי על דרבנן. והצל"ח מחדש מכה זה שבב"ח מה"ת רק בעין ולא בבליעה שבקדרה. וטיפת חלב ק"ח: ל"מ קפילא. אך לא הוקשה לרבא כנ"ל, די"ל דמשער יותר עד שיצא הספק, ולא ע"י טעימה.

7. ספר שחיטת חולין

בגדר הנאמנות של קפילא מצינו
די שיטות בראשונים:

א. שיטת רש"י: דדוקא נחתום ומסיח לפי תומו נאמן, והטעם משום דשאר בני"א אינן בקיאים בטעמן, והא דבעינן מסל"ת היינו דבלא"ה אין העכור"ם נאמן, ולפי"ז נמצא דלענין תרומה בעינן נמי דוקא נחתום ישראל, אבל לא בעינן דוקא שיהי' מסל"ת.
ב. שיטת התוס' והרא"ש: דדוקא נחתום נאמן משום דלא משקר שלא יפסיד אומנתו, ועיין בר"ן שכתב דלפי"ז לא בעינן דוקא שיהי' מסל"ת, יעוי"ש. והנה מלשון הר"ן משמע דאם

ג. שיטת הרשב"א: [כתוה"ב] ב"ד ש"א עמוד טז: [דקפילא (אומן) מהני אף בלא מסל"ת (וכשיטת התוס' והרא"ש) אבל שאר בני"א אינן נאמנים אלא דוקא במסל"ת.
ד. שיטת הרמב"ם: בפט"ו ממא"ס ה"ל דכל גוי נאמן אף בלא מסל"ת (וכ"כ הב"י בס"י צ"ח).

8. דף על הדף חולין דף צז עמוד א
בגמ': השתא דאמר ר' יוחנן סמכינן אקפילא ארמאה.

ד' שיטות ישנם בראשונים בהא דבעינן קפילא והא דבעינן שישים. והביאם בפמ"ג שפתי דעת (סי' צ"ח ס"ק ד'):

א. דעת רש"י המחמיר בכולן. דבעינן גם ששים, וגם קפילא ביותר מס' לטעום שאין בו נתינת טעם, ובאחד מהם לא סגי.

ב. דעת הרמב"ן דסגי בששים, ואם נמחה גוף האיסור לא מהני קפילא לפחות מששים, ואם אינו יודע כמה הי' האיסור שנפל, אז מטעמינן לקפילא, וכיון שנפל האיסור והוציאו ויש רק טעם איסור, אבל היכי דאיכא ששים לא בעי קפילא.

ג. דעת הרמב"ם דלעולם בעינן קפילא היכא דאיכא קפילא, ואפילו כשיש ס' בעי להטעים לקפילא, ואז הוא מתיר אפילו לפחות מס', אבל אם ליכא קפילא מהני ששים.

ד. דעת ר"י בתוס' (ד"ה כל, ולקמן צ"ט ע"א ד"ה אלא) דסגי בס' בלבד, וקפילא מהני - אפילו בפחות מס', אם אומר שאין בו טעם איסור.

והנה המחבר (סי' צ"ח סעיף א') פסק כהרמב"ם דמהני קפילא להתיר אפילו פחות מששים. אבל הרמ"א כתב שאין אנו סומכינן אטעימת גוי, ותמיד משערין בששים (ולכאן יוצא קולא להרמ"א, דלהמחבר בעינן תמיד להטעים לקפילא אף כשיש ששים, וכדעת הרמב"ם, ולהרמ"א סגי תמיד בששים).

9. ספר שחיטת חולין

ולהלכה נחלקו הש"ך [בסי' צ"ח סק"ד] והגר"א [בסק"ז] בשיטת המחבר סי' צ"ח ס"א, דדעת הש"ך דהמחבר פסק כהרמב"ם, ודעת הגר"א דהמחבר פסק כהתוס' והרא"ש.
אמנם כתב הרמ"א "דאין נוהגים עכשיו לסמוך אגוי ומשערין הכל בששים" ובחי' רעק"א [על השו"ע] כתב לבאר הטעם משום דחיישינן לחומרת כל השיטות, והיינו דחיישינן לשיטת הפוסקים דקפילא היינו דוקא במסיח לפי תומו וקפילא מצד הבקיאות, וא"כ בלא מסל"ת ליכא היתרא, ומאידך חיישינן לשיטת הפוסקים דקפילא היינו מטעם דלא מרע אומנתו ובעינן דוקא שלא יהי' מסל"ת, עכת"ד.

אמנם כבר תמה ע"ד המטה יהונתן דאכתי יש תקנה דיטעמנו לשני עכ"ס והיינו לקפילא דלא מסל"ת וגם לקפילא דמסל"ת וע"כ צ"ל כמש"כ המנחת כהן בח"א ספ"ז משום דעכשיו מצויים הגויים יותר להטעות את ישראל ואפילו קפילא חיישינן שישקר, עכ"ד.

10. דף על הדף חולין דף צז עמוד א

בשול"ת מעדני מלכים (יו"ד סי' קכ"ו) מביא מהגאון מטעפליק רבי שמשון אהרן פולנסקי ז"ל [ומטו בה משמ"ל דרבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט], בעובדא שנתערב איסור לתוך היתר, ובחכמתו העמוקה נתן לגוי לטעום, ואמר שאין בזה טעם איסור, ושוב נתן לאחד מן הספרדין לטעום - שהרי לדעת המחבר סמכינן על טעימת גוי ואפילו בפחות מס', ואז כשגם היהודי אמר שאין בזה טעם איסור, שוב היה מותר גם לדידן דמתרינן כהרמ"א, דדוקא אקפילא גוי לא סמכינן, אבל אקפילא יהודי סומכינן. אולם שם בסי' קל"א מביא מהגאון ר' יהודה צדקה והגאון רב"צ אבא שאול ז"ל שכיום גם הספרדים נוהגים להחמיר כהרמ"א, דלא סמכינן אטעימת קפילא בפחות מששים.

11. תרומת הדשן סימן עט

... ואת"ה דאמרינן פ' גיד הנשה/חולין צז ע"א./ דמין בשאינו מינו אמרו רבנו לטעום קפילא. ופרש"י, דסמכינן עליה קפילא דנכרי מסל"ת, דאין מודיעים לו שצריכים לטעום אותו בשביל איסור והיתר, ואי קאמר דאינו טועם בו האיסור שרינן התבשיל. וכ"כ א"ז במס' ע"ז בהדיא. ואע"ג דלפר"ת טעם בעיקר דאורייתא במין שבאינו מינו י"ל דקפילא שאני. דאומנתו בכך ולא מרע חזקתו, ולא חיישינן דלמא משקר או לא דייק והכי איתא בהדיא בטור יו"ד, דמסקנת הרא"ש דבעינן תרתי, קפילא אומן ושהוא מסל"ת. ודלא כרשב"א דסבר דכל חד מהני מסל"ת אפי' אינו קפילא, וקפילא אפי' מודיעין לו שצריכים לטעימתו בשביל איסור והיתר, משום דאומן לא מרע חזקתיה, סמכינן עליו. וא"ת תקשה לדידי אמאי מהני

מסל"ת אפי' אינו אומן. [1] י"ל דסבר כרש"י דטעם כעיקר דרבנן, ולכך סמכינן עליו מסל"ת אפי' אינו אומן. אבל היכא דאיכא ספיקא דאורייתא לא.

12. שפתי כהן על יורה דעה - סימן צח: (ב)

יטעמנו עובד כוכבים כו'... [2] לכך נ"ל לחלק דדוקא היכא דליכא למיקם עלה דמילתא הוא דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן באיסור תורה אבל במין בשאינו מינו כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא להטעימו לקפילא סמכינן עליה וחלוק זה מוכח בריב"ש שם ע"ש וע' בסימן ט"ז סעיף י"א ובסימן ס"ט ס"י ובסימן קכ"ב ס"א ובס"ס קל"ז ובמ"ש שם:

13. ספר טורי זהב על יו"ד - סימן צח (ב)

אלא שהקשה עליו דלא מהני אלא בעדות אשה כדאיתא בהגוזל ונ"ל דהרשב"א והרא"ש ס"ל [3] דהא דאמרינן בהגוזל דאין מסל"ת נאמן במילי דאורייתא היינו במידי דבעי עדות דוקא משא"כ באיסור והיתר שפיר מהני דבזה לא בעינן עדות גמורה אלא באם יש לנו הוכחה סגי תדע דהא ע"א נאמן באיסורין להתיר ואם כן הכי נמי מסל"ת דמזה יש לנו סברא שאין שם איסור וסגי בזה

14. דף על הדף חולין דף צז עמוד א

בגמ': קדרה שבשלו בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנותן טעם. בשו"ת הגרעק"א (ח"א סי' ר"ז) דן לפי מש"כ הרא"ש (נדה הל' כלאי בגדים סי' ב') דהטעם דבכלאי בגדים צמר ופשתים לא בטל צמר בפשתים וכדו', ואילו בבשר וחלב יש ביטול, דבדבר שהוא היתר והיתר ורק התערובות הוא איסור, לא שייך ביטול, ובשר בחלב שאני, דדרך ביטול אסרה תורה, ואם אינו דרך ביטול, שרי, ולא מטעם ביטול שרי. ולפי זה כתב הגרעק"א דיש לומר דלא שייך בזה אין מבטלין איסור לכתחילה, דרק היכי דההיתר מטעם "ביטול", אסור לבטל כן לכתחילה, אבל הכא בבשר וחלב דהיינו מטעם "שאינו דרך ביטול", א"כ כשאינו נותן טעם, הו"ל כמערב צונן בצונן, דאינו דרך ביטול בכך.

אלא כתב שמדברי הפוסקים מוכח דלא כן הוא, ואף בבשר וחלב אין מבטלין איסור לכתחילה, וצ"ל דהוא משום לא פלוג.

וכתב דלכאורה מוכח כן, מהא דאמרינן הכא "קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב, ואם בישל בנו"ט", וקשה אמאי לא יבשל לכתחיל, הא אינו נו"ט, וע"כ משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, ודחה די"ל הכא איירי שנותנין לקפילא, וכעת אין אנו יודעים אם נותן טעם או לא, ולהכי אסור לכתחילה לבשל, דשמא יתן בו טעם, ועובר על - איסור ביטול בשר בחלב.

15. ספר שחיטת חולין

בשיטת הרמב"ם דיסוד דין ששים אי"ז משום ביטול הטעם גרידא

אמנם מלשון הרמב"ם בפט"ו (ממא"ס) ה"ד וה' מבואר דיסוד דין ביטול בששים אי"ז משום ביטול הטעם, אלא דהוא שיעור ביטול מדרבנן דומיא דתרומה וערלה דבטלים במאה או מאתיים מדרבנן, [וז"ל הרמב"ם שם: נפל חלב כליות לחלב האליה ונימוח הכל אם הי' חלב האליה כשנים בחלב הכליות הרי הכל מותר מה"ת, אפילו חתיכת נבילה שנתערבה בשתי חתיכות של שחוטה הכל מותר מה"ת אבל מדברי סופרים הכל אסור עד שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו ולא יהי' דבר חשוב שעינו עומדת כמו שיתבאר, ובכמה יתערב דבר האסור ויאבד בעוצם מיעוטו כשיעור שנתנו בו חכמים, יש דבר ששיעורו בששים, ויש ששיעורו במאה, ויש ששיעורו במאתיים, עכ"ל]

הרי מבואר בדבריו ז"ל דיסוד דין ביטול בששים במב"מ הוא משום דבעינן שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו ולא יהי' דבר חשוב וכר' דומיא דתרומה וערלה דבטלין במאה ומאתיים (והתם ודאי דאי"ז משום ביטול הטעם).

אמנם בהרא"ש [פ"ז סל"ז] מבואר דהטעם דמב"מ צריך ששים מדרבנן, הוא משום גזירה אטו מבא"מ, ועיין בספר יד יהודה סי' ס"ט סקס"א שהאריך בזה.

ביטול הטעם, מהא דכתב הש"ך בס"י ק"ט סק"י בשם מהרא"י ואו"ה ותו"ח לדון אם יבש ביבש מין באינו מינו בעינין ס' מה"ת או מדרבנן, יעוי"ש. והשתא אי נימא דיסוד דין ביטול בס' הוא משום ביטול הטעם, א"כ אי"ז שייך כלל לביטול יבש ביבש, דהרי ליכא התם כלל נתנית טעם, אע"כ דנקטו הני פוסקים דיסוד דין ביטול בס' הוא כמש"כ הרמב"ם דבטל מעוצם מיעוטו ולא יהי' דבר חשוב, ומשו"ה כתבו לדין דאפשר דה"ה ביבש ביבש במין בשא"מ בעינין ששים מה"ת.

ובאמת נראה להוכיח מכמה פוסקים דנקטו ג"כ דיסוד דין ביטול בס' אי"ז משום

16. חידושי הריטב"א מסכת חולין דף צז עמוד א

אמר רבה /רבא/ מריש הוה קא קשיא לי הא דתניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנותן טעם. היה מדקדק מורי הרא"ה ז"ל דמדקתני ואם בישל בנותן טעם מכלל דבקדרה בת יומא עסקינן, ואם כן למה לן למיתני לא יבשל בה חלב פשיטא, אלא הא קמ"ל דדוקא בבית יומא לא יבשל לכתחלה אבל לאו בת יומא שריא לכתחלה נמי כיון דנותן טעם לפגם, דלא גזרו חכמים דלאו בת יומא אטו בת יומא כדאיתא בפרק בתרא דעבודה זרה (ע"ו א') אלא בקדרה דבלעה איסורא שעשאוה בשעת בליעתה איסור, אבל הא דכי בלעה התירא בלעה לא גזרו בה דלא דמאי לכלי מדין, והיינו דשמואל בפרק כל שעה (פסחים ל' א') דאמר קדרות בפסח משהינן להו לאחר פסח ועביד בהו בין במינו ובין שלא במינו, דכיון דהתירא בלע והשתא נותן טעם לפגם ואפשר דלית בה כדי לאסור דהא פליטתה בפחות מששים, ובפסח אסורות משום דאיסורו במשהו, וכן ראתי שהיה עושה מעשה בדבר זו לעצמו, והוא דין חדש שלא נמצא בכל ספרים הראשונים ז"ל וחביריו היו חולקין עליו.

17. דף על הדף חולין דף צז עמוד ב

בגמ': ואמור רבנן בששים. **כתיב (לגבי המן): וטעמו כצפיחית בדבש** (שמות ט"ז ל"א).

והקשו להגר"א שהרי אמרו בברכות (נ"ז ע"ב) שדבש הוא אחד מששים במן, וקשה דהא קרא קאמר שהמן הי' טעמו כדבש.

ותירץ הגר"א שמה שנאמר "וטעמו" היינו מלשון "טעם" כעיקר, היינו כפי המבואר כאן שמאכל אחד נותן טעם פי ששים בחבירו, לכן מה שהמן רק נתן טעם דהיינו המאכל שהי' כפי ששים מהמן, הי' מתוק כצפיחית בדבש, הרי שהמן הי' ששים פעמים מתוק יותר מהדבש. (הוראות והנהגות מהגר"א שנדפסו בסו"ס מעשה רב)

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד ב

דליכא קפילא. משמע דקפילא עדיפא מששים, וטעמא דמילתא דאף בשישים יתכן דאיכא טעמא. ובש"ך הביא בשם או"ה דבכה"ג דאיכא שישים ואעפ"כ מרגיש איכא איסור מדרבנן, ומשום דהרי חז"ל קבעו אי איכא ס' בטל הטעם, ואף דיתכן שמרגיש טעם הרי"ז טעם קלוש. ואיכא דס"ל דכל זמן דאיכא טעם ה"ז אסור מדאורייתא.

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד ב

הנהו אטמהתא דאימליחו וכו' רבינא אסר. בפשטות סוגיין אזלא אליבא דהלכתא דקי"ל דאין בגידין בנו"ט, וכתבו הראשונים דמאי דאסר רבינא זהו משום השמנונית, דבגיד ליכא טעמא, אמם דעת הריב"ם (בתוס' לעיל ע"א) דשומן לא אסר אלא במקום שהגיד אסור, ולכך פירש דרבינא סבר כמ"ד דיש בגידין בנותן טעם.

20. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד ב

וכ"ת רותח כמבושל. קשה ממ"נ, א"כ היכי קאמר שמואל עצמו לא שנו אלא שנתבשל אבל נצלה לא, והרי לפני שנתבשל כבר נמלח, ומאי צריך במתני' "שנתבשל". וצ"ל דלרבינא יעמיד את המשנה בחלוט, ואז אפשר לבשל בלי למלוה. ולעולם כשנמלח נמי נאסר לגמרי.

21. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף צז עמוד ב

איכא דאמרי בקדרה עצמה ואיכא דאמרי במאי דבלעה קדרה. למ"ד בקדרה עצמה היינו כיון דהאיסור מתפשט גם בחרס מצטרף החרס לביטול. ולמ"ד במאי דבלעה הכוונה דאף דהשתא כשהחתיכת איסור לפנינו נראה דליכא ס' בהיתר כנגדה, יש

לומר שבשעה שנפל היה בהיתר יותר מששים, ונבלע בדופני הכלי לכן מצטרף מאי דבלעה קדירה. אולם כ' רש"י דזה אינו לדינא, כיון דתרווייהו נתקטנו, וכמו דההיתר נבלע בקדירה אף האיסור ומשמע מרש"י דאי הוה ידעינן מתחילה כמה הוי מן האיסור וכמה מההיתר והיה בהיתר ששים האיסור בטל, דהא קמן דמההיתר נבלע יותר.

22. ספר שחיטת חולין

שם: וכחל עצמו אסור. והנה נראה להקדים הקדמה קצרה כמה שנוגע לסוגיא ד"כחל" דהנה לקמן דף ק"ט ע"ב מסקנת הגמ' כלישנא קמא דרב "דכחל שבשלו בחלבה מותר" ופרש"י דדוקא בצלי מותר" כיון דחלב שחוטה מדרבנן הוא, והאי כיון דמובלע ולא פירש אפילו איסור דרבנן ליכא" אבל כחל שבשלו ממש בחלבה אסור כיון דפירש החלב לחוץ אוסר החלב את בשר החכל. אבל התוס' ושאר פירשו דאפילו בכשלו בחלבה ג"כ מותר אע"ג דפירש החלב לחוץ, מ"מ כיון דלא נשתנה טעמו של כחל מפני בליעה זו לא אתי למיכל בשר בחלב, עכ"ל, וע"ע בתה"ד [סי' קפ"ב] שביאר יותר וז"ל שם: דלכן לא החמירו יותר עם בשר אחר מפני שטעם החלב שבכחל משתנה מחמת הבשר האחר, משא"כ בלא בשר אין טעם החלב משתנה מחמת זה דגם טעם בשר החכל כטעם החלב, עכ"ד.

ונמצא דלפי רש"י עיקר הטעם דהחלב שבכחל אינו אוסר את בשר החכל

הוא משום דמובלע ולא פירש לא גזרו בו רבנן (ולפיכך כתב רש"י דדוקא בצלי מותר, משא"כ בבישול שיוצא החלב לחוץ) אבל לשיטת התוס' עיקר ההיתר הוא משום דכיון דטעם בשר החכל כטעם החלב לא גזרו בו רבנן.

והנה כ"ז הוא דוקא כשלא בישל החכל עם שאר בשר, אבל כשבשלו עם שאר בשר בזה מבואר בסוגיין דהחלב שבכחל אוסר את כל הקדירה כ"ז דליכא ששים בצירוף החכל, ולפרש"י נאסר ג"כ בשר החכל משום בב"ח עצמו כיון דפירש החלב לחוץ, ולפירוש התוס' אין החכל נאסר מחמת החלב שבו משום בב"ח עצמו כיון דטעם שניהם שוו', אלא רק משום חנ"ג דבב"ח כיון דסו"ס בלוע בו טעם איסור מחמת החלב שנכנס בשאר הבשר שבקדירה (דלא עדיף מירק שנבלע בו טעם בב"ח).

23. דף על הדף חולין דף צז עמוד ב

בגמ': אמר אמור רבנן בששים כו' בקפילא כו'.

כתב בס' דברים נחמדים (להגה"ק בעל בני יששכר) **זגם הענינים שאסרה תורה כגון הבהמה וחי' ועוף שנאסרו, וכן טריפות וכיוצא, הנה בע"כ יש בזה איזה ניצוצי קודשה לקיימם.**

והתורה הק' אסרה אותם, כי ידע היוצר בראשית אשר ניצוה"ק אשר בבריות אלו המה מועטים ומשוקעים מאוד בחומריות, וירדה תורה לסוף דעתו של אדם, אשר בבירור ההוא אינו בכח האנושי (עיי' בתניא (פרק ז') ש"אסור" מלשון לאסור מלכיהם בזקים, שהוא קשור בחלקי הרע, וא"א להעלותו), ואדרבה אם יאכלנו האדם, תשתקע נפש האדם ביותר.

וכשיהי' שם איזו ניצוץ שראוי להתעלות, יפעול הצור תם שיתגלגל הדבר שישוב האיסור להיתר עפ"י התורה, דהיינו יבש ביבש חד בתרי, או לח בלח בששים, ואז יאכל האדם מהאוכל שהוא ששב להיתר, ויעלה הניצוץ הק' אשר בתוכו, ע"י שבכת האכילה הוא ילך לעבוד את השי"ת.

וכתב שלפי זה אין להחמיר אפילו לבעל נפש בענינים אלו, כי זהו בהשגחה נפלאה מאת אדון כל, שתשוב האיסור להיתר, כדי שתהיה לברות למו לישראל עכתו"ד. וע"ע בבני יששכר (חודש אדם מאמר כ') מש"כ כעין זה.